

פרשת ויגש תשפ"ב

מישפטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

דגים טורפים שניתנו במתנה

שאלה

עורך דין מפורסם קנה לעצמו משרד מפואר במיוחד, ובחדר הקבלה שלפני משרדו, הניח אקווריום גדול באורך שני מטר עם עשרות דגי נוי מסוגים שונים. בתוך כך פירסם שמחפש מזכירה בעלת נסיון, ואכן מצא מזכירה בעלת נסיון רב בתחום המזכירות. אולם להפתעתה ביום הראשון לעבודתה אמר לה העו"ד, שהתפקיד המרכזי שלה הוא הטיפול בדגי הנוי, וזה חשוב לו יותר מעבודת המזכירות. וזאת למרות שפירסם שמחפש מזכירה עם נסיון במזכירות ולא בהאכלת דגים, ורק על דעת כן באה לעבוד אצלו.

בעקבות השפלת כבודה, החליטה המזכירה לאחר חודשיים לעזוב את העבודה במקום, וכנקמה - קנתה חמשה דגים טורפים גדולים ויפים במיוחד, והניחה אותם בצנצנת עם מים, עטופה בנייר צבעוני, וצרפה למתנתה מכתב לעו"ד, שמסיבות אישיות היא עוזבת את העבודה, וכהוקרה היא מעניקה לו כמתנת פרידה דגים אלו. ומטרתה הייתה שהעו"ד שאינו מבין בדגים, יכניס אותם לאקווריום הגדול, והם יטרפו את דגי הנוי.

ואכן כמו שחשבה - כך קרה בפועל. בסוף היום הכניס העו"ד את הדגים הטורפים לאקווריום והלך לביתו. והנה למחרת כשהגיע העו"ד למשרדו נוכח לדעת - "שנעלמו" כל דגי הנוי. והנזק הממוני שנגרם לו מסתכם בארבעת אלפים ₪, וזאת מלבד השפלת גאוותו. כעת שואלת המזכירה שחזרה בנתיים בתשובה, האם היא חייבת לשלם לעו"ד עבור הנזק הממוני שגרמה לו?

תשובה

א. המזכירה עברה על איסור תורה של "לא תיקום", וצריכה לעשות על כך תשובה ראויה. אולם היא פטורה בדיני אדם על הנזק הממוני שגרמה. ולעניות דעתי מסתבר שגם בדיני שמים היא פטורה מלשלם לעו"ד.

מקורות

כתב בספר החינוך (מצוה רמא) על האיסור של "לא לנקום" וזת"ד: שנמנענו מלקחת נקמה מישראל כגון: אם ישראל הרע או ציער לחבירו באחד מכל הדברים. ואע"פ שנוהגים רוב בני אדם שבעולם שלא יסורו מלחפש אחרי מי שהרע להם עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם. ומזה המעשה מנענו השם ברוך הוא. ומשרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל ליבו, כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת ה' ית"ש. על כן כשיצערנהו או יכאיבוהו אדם - ידע בנפשו כי עונותיו גרמו, והשם ית"ש גזר עליו כך, וע"ש מה שהאריך עוד.

לאור האמור בספר החינוך, ודאי שהמזכירה עברה על איסור תורה של "לא תקום" עם כל ההידורים, ועליה לעשות על כך תשובה ראויה, ולא נאריך כעת כיצד עושים תשובה על כך.

הסיבה שהמזכירה פטורה בדיני אדם

אמנם נתייחס לחיוב התשלומים על הנזק הממוני בסך ארבעת אלפים ₪, שגרמו הדגים הטורפים. כתבו התוס' בב"ק (מז: בד"ה הוי ליה וכו') כלל יסודי, שתמיד כאשר אדם מזיק לעצמו ע"י פעולה שהוא עשה מרצונו לממונו או שבהמתו עשתה לעצמה מרצונה, לא ניתן לחייב בדיני אדם מישהו אחר. ולכן המניח סם המות לפני בהמת חבירו, למרות שהיא לא ידעה שבתוך המאכל מוחבא רעל, אבל מכיון שמדעתה אכלה את האוכל הרעיל, לכן אע"פ שמניח הסם עבר על איסור בכך שגרם למותה, וחייב לשלם על כך בדיני שמים מדין גרמא בנוזיקין כמבואר שם בגמ', אולם בדיני אדם הוא פטור, כי את מעשה הנזק עשה הניזק לעצמו, וכך גם פסק הש"ך בחו"מ (סי' שפו, ס"ק כג) וע"ש.

אולם אם מניח הסם אמר לניזק שהמאכל הוא טעים וכדאי לו להאכיל את בהמתו, והניזק סמך על דיבורו של המיעץ, ולכן נתן לבהמתו את המאכל והיא ניזוקה או מתה מחמת אכילת הסם, במקרה זה חייב היועץ לשלם גם בדיני אדם מדינא דגרמי, על הנזק שנגרם בגלל שסמכו על דיבורו, כמו מראה דינר לשולחני שמבואר בגמ' בב"ק (טז:), ושנפסק בשו"ע חו"מ (סי' שו, ו) וע"ש.

לפיכך בנידון דנן, מכיון שהמזכירה לא אמרה מאומה לעו"ד בנידון הדגים, אלא הביאה לו אותם כמתנה בתוך צנצנת עם מים, נמצא שהעו"ד עשה לעצמו ועל דעתו בלבד את המעשה שהזיק לו, ולכן בדיני אדם ודאי שלא ניתן לחייב את המזכירה לשלם.

הסיבה שהמזכירה פטורה גם בדיני שמים

והנה ביחס לדיני שמים, ראשית ניתן לומר, מכיון שהעו"ד הגביה את הצנצנת שקיבל והיה מעוניין בהם, א"כ הוא קנה אותם בקנין הגבהה, וכן בקנין חצר. לפיכך כשהניחם אח"כ באקווריום יוצא, שהממון שלו - שהם הדגים הטורפים, הזיק לממון אחר שלו - שהם דגי הנוי. וזה דומה לשורו שנגח כבש ששייך לו, ופשיטא שמי שמכר לו את השור או נתן לו אותו במתנה, פטור גם בדיני שמים מלשלם לו את שויות הכבש.

אבל אפילו אם נאמר שאם העו"ד היה יודע שהם דגים טורפים, הוא לא היה מעוניין לקנותם בהגבהתו, וא"כ הוי קנין בטעות, ולכן הם נשארו עדיין בבעלות המזכירה. אולם מאחר והדגים היו סגורים בתוך צנצנת עם מים, נמצא שבאופן הזה - אין כאן ממון שיכול להזיק בשום אופן, מאחר והוא שמור באופן הטוב ביותר. ולכן אם העו"ד היה מניח את הצנצנת שקיבל במקום נפרד או שהיה מניחם כמו שקיבלם עם הצנצנת בתוך האקווריום - לעולם לא היה קורה לו נזק. נמצא שאין על ממון המזכירה "שם של מזיק" כלל. ורק העו"ד

לביטול, ואפילו זכותם של שלושת האבות לא יכלה לבטלה, אולם עדיין ניתנה בחירה לזרעו של אברהם באיזה אופן היא תתבצע.

האופן שבו תתבצע גזירת השעבוד - תלויה בבחירתו של האדם

ולדוגמא, שבט לוי שג"כ הינו זרע אברהם, וממילא גם ביחס אליהם נגזר - שהם חייבים להיות בגלות מצרים עד הגאולה, ואין באפשרותם לצאת לפני כן. אולם בגלל שבחרו לקבל את הגלות באופן החיובי כלומר, להמשיך ללמוד תורה, ולקיים את מצוות התורה כולל מצוות מילה, ולהבדל לחלוטין מהמצריים ומאורחות חייהם, לפיכך גזירת הגלות התבטאה אצלם בכך שלא יוכלו לצאת ממצרים בלבד, אולם הם לא השתעבדו לעבוד עבור המצרים. לעומת זאת שאר השבטים בגלל שבחרו מרצונם להתבטל מלימוד התורה ומקיום המצוות, ולכן גם לא מלו את ילדיהם, וגם חטאו בכך שעבדו את אלוהי מצרים וסגדו לו, וכדברי המקטרגים עליהם בים סוף: הללו [המצרים] עובדי עבודה זרה, והללו [היהודים] עובדי עבודה זרה, לפיכך גזירת הגלות התקיימה אצלם עם עבודת פוך, וכל מה שהסתעף מכך כמבואר בספר שמות. כלומר, ביחס לגזירות שמים מהסוג הזה הכלל הוא - שאת עצם הגזרה - לא ניתן לבטל, והבחירה שניתנה לאדם היא להחליט, באיזה אופן הוא יקבל את ביצוע הגזירה.

אופן נוסף שבו יכלו יוסף, אביו, וכל אחיו להגיע למצרים

ואותו הדבר קרה ביחס לאופן שבו ירדו: יוסף, אביו, וכל אחיו למצרים. כתוב בפ' וישב (לז,ד) "ויאמר לו [יעקב ליוסף] לך נא ראה את שלום אחיך... והשיבני דבר, וישלחהו מעמק חברון וכו'. ופי' רש"י - "הלא חברון בהר ולא בעמק, אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק [פי' אברהם] הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים: כי גר יהיה זרעך", עכ"ל. כלומר, ברגע זה החליט הקב"ה לבצע בפועל את מימוש גזירת הגלות על זרעו של אברהם. ולכן יוסף שנשלח לאחיו טעה בדרכו וכלשון הפסוק (טו) "והוא תועה בשדה". וכעת קיימות שתי אפשרויות להוריד את יוסף למצרים בעל כורחו. או שמדיינים היו עוברים במקום וחומדים את יוסף, וחוטפים אותו בכח ומביאים אותו למצרים, ומוכרים אותו לפוטיפר, ונעשה עמו אח"כ כל ההמשך שכתוב בתורה עד שמלך. או שהקב"ה ישלח את המלאך גבריאל מהשמים וכפי' רש"י שם, שיאמר ליוסף ללכת לדותן אל אחיו כדי שימכרוהו בכל כורחו למדיינים, וכל ההמשך שקרה עמו ככתוב בתורה.

והנה אם יוסף לא היה חוטא בלשון הרע כלפי אחיו, ולא היתה שנאה תהומית בינו לאחיו, עד שלא יכלו לדבר עמו, אם כן כשיוסף היה מגיע להם, הם היו נפרדים ממנו באהבה ואחוה כדרך אחים אוהבים, וגזרת השעבוד היתה מתבצעת באופן שיוסף היה נחטף ע"י המדיינים בדרכו מאחיו בחזרה לאביו, וההמשך שהיה קורה עם יוסף וירידת יעקב ובניו למצרים - היה מתבצע בדיוק כמו שכתוב בתורה. אלא שאז, לא היתה ליוסף ולאחיו רגשי אשמה, ולא היו נהרגים עשרת הרוגי מלכות לכפר על חטא מכירת יוסף. אולם מכיון שיוסף ואחיו חטאו [כמוכן, לפי דרגתם הגבוהה], לפיכך ביצוע גזירת השעבוד התקיימה באופן החמור כפי שכתוב בתורה. ואדרבה בגלל שצדיקים כמותם התנהגו שלא כראוי, הקב"ה כעס על כך ולכן הוא שלח מלאך מהשמים שקירב להם את האופן שיחטאו במכירת יוסף, כדי שעשרים ושנים שנה כולם יסבלו צער רב מהתנהגותם שלא היתה ראויה.

בזה שהוציאים מהמקום השמור שלהם, והכניסם מדעתנו לאקווריום עם דגי הנוי, בכך הוא עשה אותם שור המזיק.

ולכן אין זה דומה למניח סם המות לפני בהמת חבירו, מאחר ושם הסם מצד עצמו הוא חפצא של מזיק גם ללא פעולת הניזוק, ורק מכיון שהחדרת הרעל לגוף הניזוק עשתה הבהמה שהזיקה לעצמה, נחשב מעשהו של מניח הסם כגרמא, והיות והוא שותף עקיף במעשה הניזוק, מתחייב לשלם בדיני שמים. משא"כ בנידון דנן מכיון שהדגים הטורפים היו סגורים בתוך צנצנת עם מים, נמצא שהמזכירה לא נתנה לו ממון המזיק, אלא ממון ששמור מלהזיק, ורק מעשה העו"ד שהכניסם לאקווריום הפך אותם משור שמור, לשור המזיק, לפיכך אין למזכירה במעשיה שום שותפות וגם לא באופן עקיף עם מעשהו של העו"ד. ולכן נראה שגם בדיני שמים היא פטורה מלשלם, וזאת למרות רשעותה וכוונתה שכך יקרה לבסוף, אבל עבור כוונת הלב בלבד מבלי להיות שותף למעשה המזיק, אין חיוב תשלומי ממון וגם לא בדיני שמים.

מסרים ורעיונות בפרשת השבוע

יסוד היסודות ושרש האמונה בקב"ה

"ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה - כי האלוקים" (מה, ח)

במילים אלו שאמר יוסף לאחיו יש את השורש והעיקר באמונה בקב"ה ובהנהגתו את העולם באופן כללי, וביחס לכל אדם ואדם באופן מדויק. ודבר זה כלול בעיקר הראשון שכתב הרמב"ם ב-יג עיקרים שלו. בו נאמר: אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא ית"ש הוא בורא ומנהיג לכל הברואים. והוא לבדו עשה, ועושה, ויעשה לכל המעשים, ע"כ. ולא לחינם קבע זאת הרמב"ם כעיקר הראשון, אלא מכיון שבדברים אלו נמצא שורש האמונה, שכל מה שקורה, קרה, ויקרה בעתיד בעולם הינו, כי כך הוא רצון הקב"ה, ומעשי בני אדם הינם הכלי בו מיישם הקב"ה את רצונו, אבל אין ביכולתם לשנות מאומה מרצון הקב"ה, אלא רק באותם המקרים שמראש קבע הקב"ה, שניתן לשנות את הגזירות ע"י תפילה או זכויות אחרות. ונרחיב להלן בס"ד את הבנת הדברים.

גזירת השעבוד במצרים - לא ניתן לבטלה

הקב"ה ברא את העולם וכל מה שיש בו לצורך מטרות מסוימות שידועות רק לו. וגם לאחר חטא אדם הראשון המטרות שלשמן נברא העולם קיימות, אלא שהדרך להגשימן קשה וארוכה יותר. והנה ממה שכתוב בתנ"ך ובגמרות מוכח, שביצוע תוכניותיו של הקב"ה מתחלק לסוגים שונים, ונתייחס במאמרינו לסוג אחד של הגזירות.

ישנם דברים שגזר הקב"ה שודאי יתקיימו, וביחס לכך - אין אפשרות לאף אדם לבטלם, אולם ניתנה בחירה לאדם להחליט - באיזה אופן תתבצע הגזירה כלפיו. ודוגמא לדבר, דברי חז"ל בגמ' בנדרים (לג.) שאמרו: שבגלל שאברהם אבינו אמר בברית בין הבתרים בפ' לך (ח,טו) "כמה אדע כי אירשנה" וזאת לאחר שהקב"ה הבטיח לו לפני כן שזרעו ירש את ארץ כנען, לפיכך נענש כמבואר שם (פסוק יג) שזרעו יהיה בגלות בארץ אחרת, ויעבדו שם כעבדים במשך ארבע מאות שנה. כלומר, גזירת הגלות של ארבע מאות שנה - לא ניתנת

הליכות והלכות בדף היומי

מגילה ג:

גדר החיוב לבטל תורה לצורך שמחת חתן וכלה וללוויית המת

שאלה א

האם ישנו חיוב בזמן הזה לבטל תורה כדי לשמח חתן וכלה או שיש בכך מעלה ומצוה קיומית בלבד למי שמשמחם, אבל איננו חייב לבטל תורה לשם כך?

האם החיוב לבטל תורה נאמר ביחס לכל השעות שבהן מתקיימת החתונה, ולכל ימי השבע ברכות או שהחיוב מתייחס לזמן מסויים בלבד?

שאלה ב

האם ישנו חיוב בזמן הזה לבטל תורה ללוות את הנפטר או שיש בכך מעלה והנהגה טובה בלבד למי שעושה זאת, אולם אין בכך חיוב?

האם חיוב ביטול תורה להלווית המת נאמר ביחס לטיפול בכל צורכי הנפטר וכבודו או שמתייחס לדבר מסויים בלבד?

האם ישנו הבדל בנידון זה בין מת מצווה שאין לו קרובים, לנפטר אחר שיש לו קרובים?

תשובה

א. מצוה גדולה לשמח חתן וכלה בכל שעות החתונה ובכל שבעת ימי השבע ברכות. אמנם מצוה זו הינה קיומית כלומר, מי שמשמחם בפועל - מקיים מצוה, אולם אין חיוב לבטל תורה לצורך כך. לפיכך גם כלפי מצוה זו קיים הכלל - תלמוד תורה כנגד כולם, ולכן עדיף ללמוד תורה ולא לבטלו.

ב. אם אין אנשים ובפרט חברים שישמחו את החתן, במקרה זה יש לחתן גדר שדומה ל - "מת מצווה". ולכן צריכים מספר חברים קרובים, שהחתן ישמח מאד כשיבואו לשמחו, לבטל את תורתם כדי ללכת לחתונתו. 1.

ג. החיוב לבטל תורה לצורך שמחת חתן וכלה קיים ביחס לכל חתן וכלה שומרי תורה ומצוות, ואינו רק בגדר מעלה או הנהגה טובה. 2.

אמנם הזמן שכלפיו קיים חיוב זה הינו - כשהחתן והכלה הולכים לחופתם בלבד. דהיינו: הליכת החתן להורדת הטל מראש הכלה, ההליכה משם למקום שבו יתקיימו הקידושין והנשואין כלומר, מתחת לחופה, וכן כשהזוג הולך משם לחדר היחוד. לפיכך ביחס לזמנים האחרים מכאן ואילך עד תום ימי שבע הברכות - אין חיוב לבטל תורה כדי לשמחם. ואע"פ שמי שישמחם בזמנים אלו יקיים מצוה. 3.

ד. מאחר ובזמן הזה לא יודעים את הזמן המדוייק שבו תיערך החופה בפועל, וברוב המוחלט של המקרים - החופה לא נערכת בזמן שכתוב בהזמנות לחתונה, ובמקרים רבים גם לא בזמן המאוחר שהמשפחה אומרת בעל פה, לפיכך לא קיים החיוב לבטל תורה כדי לשמחם. 4.

ה. מצוה גדולה ללוות כל נפטר ששומר תורה ומצוות לקוברו.

נפטר שהינו בגדר "מת מצווה" כלומר, שאין מי שיתעסק בצרכיו, חייב היודע מכך לבטל תורה כדי להתעסק בכל צרכי הלוויתו עד שביאנו לקבר ישראל.

וזהו עומק דברי יוסף לאחיו: "ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה - כי האלקים". כלומר, הקב"ה החליט שבאותו היום ובאותה השעה אני אלקח בעל כורחי למצרים, ויקרה עמי כל מה שכתוב בתורה, אלא שמגלגלים זכות ע"י זכאי, וחובה ע"י חייב, ובגלל שהייתם חייבים - לכן גלגלו מהשמים את ביצוע גזרת הקב"ה כפי שעשיתם, אבל גלותי למצרים וכל מה שנעשה עמי שם - אינו קשור כלל אליכם, אלא הוא היה מתבצע במלואו מבלי שתהיה לאף אחד מאיתנו אפשרות למנוע זאת.

דוגמאות מהחיים ליסוד שהתבאר לעיל

ונביא לכך דוגמאות ממקרים שכיחים בימינו, כגון: אם נגזר על אדם כשנולד או בראש השנה שיהיה עשיר, הגזרה הזאת - ודאי שתתקיים, אלא כיצד זה יתבצע בפועל, זה תלוי בבחירה שניתנה לאדם. לפיכך אם אותו אדם יחליט באותה שנה לקחת בגניבה או בערמה כשמוכר סחורה וכדומה, כספים שלא מגיעים לו מאנשים אחרים - הוא יצליח במעשיו, ועוד יזכה לסייעתא דשמיא כדי לממש את גזירת שמים שהשנה הוא יתעשר, ולכן לא יצליחו לתפוסו, וכל מה שיעשה עם הכסף הגנוב - יצליח עמו ויתעשר מאד, ועליו נאמר - רשע שהשעה משחקת לו.

אמנם אם הוא יבחר בדרך הטובה, ולא יגע בשום אופן וצורה בכסף שאינו כשר, יסובבו מהשמים שבאותה שנה יזכה בירושה גדולה או "שפתאום" יציעו לו להשקיע בעיסקה טובה, אע"פ שאיננו רגיל להתעסק במסחר, ולבסוף ירוויח כסף רב מההשקעה, או שיקרו לו מקרים כפי שהתפרסמו לאחרונה, שאותו אדם היה בדרך, ונצרך בדחיפות לשתות או שהוצרך למלאות דלק למכוניתו, והיה ברשותו שטר כסף גדול שלא היה למוכר לפורטו, ולכן רכש שם בפעם הראשונה בחייו כרטיס הגרלה כדי שיוכל עם יתרת הכסף שקיבל כעודף, לקנות את הדלק או את השתייה, ולבסוף כרטיס הפיס ההוא זכה בפרס הגדול. נמצינו למדים מדוגמאות אלו ומאופנים נוספים, שגזירת שמים תמיד תתקיים, אלא שניתנה לאדם בחירה לפעול במעשיו באיזה אופן תצא גזירה זו לפועל.

לאור האמור נחזור לראשית המאמר, שיסוד האמונה בקב"ה הוא שנדע, שרק הוא מנהל את העולם ומה שקורה עם כל יחיד, ואם הוא גזר שיקרה דבר מסויים - הוא ודאי יקרה ואין אפשרות לבטלו, אלא שבמקרים רבים ניתן לאדם לבחור באיזה אופן הדבר יתבצע.

כמו כן ישנן גזירות שמתחילתן נקבעו שניתן יהיה לבטלן ע"י תפילה או זכויות מיוחדות, ובמקרים אלו ככל שאדם ירבה להתפלל ולהוסיף לעצמו זכויות ע"י לימוד תורה, נתינת צדקה ועשיית חסד, או שיעביר על מידותיו אפילו במקרים שאינו חייב או שיקבל ברכה מהצדיקים שבדור וכדומה, במקרים אלו יוכל לעקור את הגזירה ויתהפך מזלו לטוב, וייושע ברווח והצלחה. ואין בכך שינוי מגזרות שמים, כי מראש נקבע ביחס למקרה זה, שע"י תפילה או זכויות מיוחדות ניתן יהיה לשנות את הגזירה לטוב. ולא כמו לגבי גזירת ארבע מאות שנה בגלות, שאת עצם הגזירה לא היה ניתן לשנות, ורק ביחס לאופן שבו היא תתבצע, היתה בחירה לאדם כיצד זה יקרה.

ונסיף עוד, שבמקרים רבים כשהגזירה היא על אדם יחיד, ניתן יותר לשנותה ע"י תפילה וזכויות נוספות, מאשר כשהיא על כלל ישראל, ששם היא נובעת בגלל חשבונות של הנהגת העולם והתיקונים הנדרשים לכך, כמו גזירת ארבע מאות שנה של גלות, ושתהיה דווקא במצרים ולא בארץ אחרת וכדומה. ולמרות שלציבור יש יותר זכויות מאשר ליחיד, אבל הצורך לתיקונים הנדרשים לעולם, מונע מביטול הגזירה. ואע"פ שבמקרים רבים ניתנת עדיין הבחירה לבני אדם לקבוע, כיצד היא תתקיים אצלם.

אולם אם ישנו באותו מקום ארגון שמתעסק בצרכי הנפטרים כמו "חברא קדישא" או שאר אירגוני החסד שמטפלים בכך, אם הם יודעים מהנפטר ויתעסקו בצרכיו - אין חיוב על הלומד תורה לבטל מלימודו. ואם אינם יודעים מהמקרה - עליו ליידע אותם על כך, ולאחר שקיבלו על עצמם לטפל בנושא - יחזור לתלמודו.⁵

1. החיוב לבטל תורה לצורך לויית הנפטר קיים, ביחס לכל נפטר שהוא שומר תו"מ, והינו חיוב ולא רק מעלה או הנהגה טובה. אמנם כבוד הנפטר שעבורו קיים חיוב זה הינו - רק בשעה שמוליכים את הנפטר ממקום הימצאו לקברו, ואין חיוב לבטל תורה עבור צרכים אחרים שנועדו לכבוד הנפטר, אם יש "חברא קדישא" שמטפלת בכך, למרות שמי שמתעסק בכל צרכי הנפטר מקיים בכך מצוה.⁶

2. מאחר ובזמן הזה לא יודעים מתי הזמן המדויק שבו מוליכים את הנפטר ממקום הימצאו לכיון בית הקברות, ובמקרים רבים למרות שמודיעים ברבים על זמן הלוייה, אבל היא מתאחרת או שאומרים פרקי תהילים או דברים אחרים, לפיכך אע"פ שישנה מצוה וכבוד לנפטר לכל מי שמשותף בכך, אולם ביחס לזה - לא נאמר החיוב לבטל תורה, ולכן במציאות הקיימת נשאר הכלל - תלמוד תורה כנגד כולם.

במקורות

1. אנו אומרים בכל בוקר את המשנה [והברייתא] ממסכת פאה א, א, והגמ' בשבת (קכז.) שמודפסת בסידור: אלו דברים שאין להם שיעור וכו', ובין המצוות המפורטות שם כתוב: הכנסת כלה, ולוית המת. ולבסוף מסיימת המשנה: ותלמוד תורה - כנגד כולם. כלומר, אע"פ שמי שמקיים כל אחת מהמצוות שמפורטות לעיל, יקבל על כך שכר רב בעולם הזה, ובעולם הבא, אולם מצוות לימוד תורה - נחשבת למצוה שגדולה יותר משאר המצוות שכתובות שם. לפיכך מלבד שהלומד תורה יקבל על לימודו שכר רב, יותר ממה שיקבל כשיקיים את שאר המצוות, גם אין לו חיוב לבטל את לימוד התורה כדי לקיים מצוות אלו. אמנם אם אין באותה שעה אדם אחר שיתעסק עמו, וחייבים לעשותן, במקרה זה הדין הוא, שהן נחשבות כ - "מת מצווה", ולכן מבטלים את לימוד התורה כדי לעשותן, ולאחר עשייתן יחזור הלומד לתלמודו.

2. מבואר בחידושי הרמב"ן, והריטב"א בכתובות (יז.) וברוב המוחלט של הראשונים שמובאים שם בשיטה מקובצת, שישנו חיוב לבטל תורה כדי לשמח חתן וכלה, ואין זה רק בגדר הנהגה טובה. וכך גם פסקו: הרמ"א אעה"ו (סי' סה,א), חלקת מחוקק שם (סי' ב), ובבית שמואל שם (סי' ג) וע"ש.

אמנם כתב הב"ח אהע"ז (סב, סי' יב) שבחתונות שלא נוהגים שם גדרו הצניעות ההלכתיים - אסור לברך "שהשמחה במעונו", כי הקב"ה לא נמצא שם. וממילא פשוט שאין היתר לשומר תו"מ להיות בחתונות אלו. שאם הקב"ה לא נמצא שם בגלל הנהגותם שאינה בצניעות, כ"ש שאסור לבטל תורה וללכת למקומות אלו.

3. כתב רש"י במגילה (כט.) על הדין שמבטלין ת"ת להכנסת כלה וז"ל: ללוותה מבית אביה - לבית חופתה עכ"ל. וכך גם נקט הדרושה

אהע"ז (סי' סה,א), וכן לשון הרמ"א שם: מבטלין תלמוד תורה להכנסת כלה - לחופה עכ"ל. כלומר, רק עבור הזמן שבו החתן או הכלה הולכים לחופתם, ישנו את החיוב לבטל תורה כדי לשמחם, משא"כ לגבי שאר הזמנים בחתונה, ובכל שבעת ימי השבע ברכות, למרות שהמשמחם מקיים בכך מצוה, וכלשון הברייתא שאומרים בבוקר, אולם לא התחדש ביחס לזמן זה החיוב של ביטול תורה, ואדרבה על זמנים אלו נאמר שם: ותלמוד תורה - כנגד כולם.

והנה הרמ"א באעה"ז (סי' נה,א) הביא לחומרה את כל שיטות הראשונים מה נחשב חופה, והם: הולכת החתן להוריד את הטול מעל ראש הכלה, הולכת שניהם למקום שבו נעשים הקידושים, והנשואין מתחת לחופה כמקובל, והליכתם משם לחדר היחוד וע"ש.

4. אין חיוב לבטל תורה כדי לשהות באולם שבו מתקיימת החתונה וכמו שהתבאר לעיל, שאפילו לרקוד עם החתן ביום חופתו, אין חיוב לבטל תורה לצורך זה. ואע"פ שמי שרוקד עמו, מקיים בכך מצוות שמחת חתן וכלה. לפיכך מכיון שלא ידוע בזמן הזה מהסיבות שפורטו בתשובה, מתי הוא הזמן המדויק שבו ילך החתן לחופתו, לכן אין את החיוב לבטל תורה כדי להתבטל במשך זמן בלתי ידוע באולם עד שהחתן ילך לחופתו.

עיין בחלקת מחוקק (סי' סה, ס"ק ב) שכתב, שאפילו אם לומד התורה יודע שמתקיימת חתונה בעיר, אבל הוא נמצא במקום שאינו רואה את החתן והכלה - פטור מלבטל תורה. ואפילו הבית שמואל שם (סי' ק) שחלק עליו וסובר, שגם באופן זה מבטלין תורה, זה רק כאשר יודע עכ"פ את השעה המדויקת שבה תתקיים החופה, משא"כ במציאות הקיימת בזמן הזה, שהדבר אינו ידוע מראש, נראה שגם לבית שמואל - אין חיוב לבטל תורה. אע"פ שמי שביטל תורה והגיע לאולם ושימח את החתן קיים מצוה. אולם גם בנידון זה נאמר: ותלמוד תורה - כנגד כולם.

5. מבואר בגמ' בכתובות (יז.) ובחידושי הרמב"ן, והריטב"א שם. וכן נפסק להלכה בשו"ע יו"ד (סי' שסא, א-ב).

6. שו"ע יו"ד (סי' שסא, א-ב), וע"ש בט"ז (סי' א), ובש"ך (סי' א). והנה כתב שם השו"ע בסעיף ב וז"ל: כמה דברים אמורים שמבטלין תלמוד תורה ללוותו - בשעת הוצאתו. אבל כל זמן שמוטל לקוברו - אין מבטלין בשבילו תלמוד תורה עכ"ל, וכך גם משמע משאר המפרשים בגמ' שם, וכן מהפוסקים, שחיוב ביטול תורה קיים - רק בשעה שמוליכים את הנפטר ממקום המצאו עד הקבר. למרות שכל הנמצא שם לכבוד הנפטר מקיים מצוה. לפיכך גם ביחס למצוה זו כתוב במשנה שאומרים בבוקר: ותלמוד תורה - כנגד כולם.

והנה בגמ' בכתובות, בראשונים שם, ובשו"ע והרמ"א שם בסעיף א דנו - כמה אנשים צריכים להשתתף בהלווית מי שלמד לפחות חומש. אבל מי שלא למד כלל תורה, וכ"ש אם עבר על מצוות התורה ואפילו שנחשב כתינוק שנשבה - מספיק שיש חברה קדישא שמתעסקת עמו, ואין חיוב לאדם אחר ללוותו, ובודאי שאין חיוב לבטל תורה עבורו וע"ש.